

A *Termékeny félreértés – Productive Misreadings* Áfra János negyedik kötete, amelyben a fiatal költő az eddigieknél is nyíltabban – szerzőtársa, Szegedi-Varga Zsuzsanna közreműködése és jelenléte mellett – tudatja az olvasóval az egyébként sem titkolt vizuális művészeti ágak felé való vonzódását. Áfrának épp ez a vonzalma, amely a képzőművész szerzőtársa verseskötetbe történő egyenrangú bevonását eredményezte, teszi a könyvet egyszerre unikálissá és örökérvényűvé. Unikálissá, mert valóban szokatlan, hogy egy költő egy képzőművész képeit a

Gyürky Katalin 47

KÖRKÖRÖS

APOKALIPSZIS

Áfra János – Szegedi-Varga

Zsuzsanna: *Termékeny félre-*

értés – Productive Misreadings

verseihez ne pusztán illusztrációként használja, hanem e két alkotó egymással kísérleti párbeszédet folytatva, szerkesztőprogramok platformjain érintkezve olyan koncentrált kifejezésmódot hozzon létre, amelyből aztán egy ilyen, mediális átlépésekkel és kódváltásokkal telítődelt kötet létrejöhet. Ugyanakkor ez a nem titkolt vonzalom az opus örökérvényűségét is biztosítja, hisz ez az együttműködés nem pusztán felveti, hanem igazolja is a művészetelméletben az ókor óta szüntelenül jelen lévő *ut pictura poesis*-elv létjogosultságát. Azaz azt a költészet és képzőművészet közötti egyenrangúságot és egyenjogúságot, amelyet Horatius az „úgy van a verssel, akár csak a képpel”, Plutarkhosz pedig „a költészet beszélő kép, a festészet néma költészet” mondattal támasztott alá, s amelyet aztán a művészeteteoretikusok az évszázadok során számtalanszor vitattak, mert hol az egyik, hol a másik kifejezésmód elsődlegességét állt érdekükben hangsúlyozni.

Ugyanakkor amiatt, hogy a kötet kétnyelvű – a költői szövegek magyarul és angolul is olvashatók benne, s az egész világot érintő problémákra hívják fel a figyelmet –, a *Termékeny félreértés – Productive Misreadings* univerzális jellege is megkérdőjelezhetetlen. A cím is mutatja, a szövegeket olvasva pedig mi magunk is meggyőződhetünk róla, hogy a szerzőnek egyáltalán nem volt célja az, hogy a magyar szövegeket egy az egyben és a legpontosabban adja vissza angolul, s ebben a „félrefordításban” aztán a szöveget ellenőrző szerkesztők, Vigh Levente és Owen Good sem korlátozták. Ezzel jelezvén, hogy egy-egy költői szöveg (de bármely műalkotás) esetében a „félrefordítás”, a „félreértés” valóban termékeny lehet, új és inspiráló asszociációkat, befogadói attitűdöket eredményezhet. Főleg akkor, ha a szövegek mellett ott vannak azok a képzőművészeti alkotások is, melyeknek már

a puszta jelenléte újabb és újabb gondolatkísérletek kiindulópontjaként szolgálhat a versértelmezések számára.

A kétnyelvűség és a társszerzők különböző kontinensen való ténykedése (Szegedi-Varga Zsuzsanna Amerikában él és alkot) pedig a kötet
48 szöveg- és képi szintű mondanivalójának bárhol aktuális jellegét is erősíti: Áfra és Szegedi-Varga a globalizáció problémáira világítanak rá a maguk művészi eszközeivel, pontosabban és sokkal inkább: jajkiáltva figyelmeztetik az ebbe az ultramodern világba belevetett embert azokra az „aknamezőkre”, amelyekre a globális felmelegedés, a klímakatasztrófa korszakában napi szinten „ráléphet”. „Mi kint törik, porlik, fúj, / az határoz róla, idebent mit érzünk” – olvashatjuk ezzel kapcsolatban az egyik szöveget. Azonban, ahogyan a kötet az *ut pictura poesis*-elv alkalmazásával a képzőművészet és a költészet kölcsönös egymásra hatásának lehetőségeit hirdeti, ezzel párhuzamosan azt is jelzi, hogy a természetben meglévő, klímakatasztrófa okozta problémák emberre gyakorolt hatása sem csak egyoldalú. Az ember magatartása, környezetével szembeni közömbössége, illetve annak kiszipolyozása is kellett hozzá, sőt, valószínűleg ez volt az origója mindannak, ami az utóbbi időkben a külvilágban lecsapódik. Táj és ember kölcsönhatása tehát szintén megkérdőjelezhetetlen, amely Szegedi-Varga képeiről ugyanúgy lerí, mint Áfrának például ezekből a soraiból: „Rettegés bozótja, láva szilárdult rojtja / nem ismerni rá a rajban égő állatokra”.

Áfra János plasztikus szövegei és Szegedi-Varga Zsuzsanna elidegenedett, apokaliptikus tájról „beszélő” képei együttesen utalnak az ember ember mivoltának fokozatos, koncentrikus körökben, ismétlődésszerű lökésekben történő felszámolására, magatartása vészterhes megváltozására. Áfra költői látomásai itt sajnos korántsem víziók, hanem a valóságra vonatkozó félelmek, melyek arról tanúskodnak, hogy az ember ebben a világban – amit a természet is nyög – már nem is csupán Istennek képzele magát. Pedig már az is katasztrófa volt, amikor Isten játszott – jelzi ezt a Hitler-bajszot idéző kép, s alatta a képaláírásnak is beillő verssor: „Mint bajusz hatalmas orr alatt / megidézi a gonoszt”. Ebben a költői és képzőművészeti jajkiáltásban az ember egy harmadik alak „az Isten utáni hidegben, akinek már nincs is mit teremtenie”. S ha nincs mit teremtenie, akkor az azt jelenti, hogy a teremtés koronájáról, az emberről is elfeledkezhet. Az épp az ember által apokaliptikussá tett táj ugyanis a mai létezőből kiöl mindenfajta érzést, érzelmet, miközben az egóval telített egyed a mindentudás jogát ostoba módon továbbra is magának vindikálja: „Te viselsz imát, átkot, gyönyört és megtartóztatást, / eltűröd háborúkban a ropogást, / haláltáborok falai közt a kamrakaparást. / Kivételt nem teszel / fával, sem emberrel, / a vírusok egyenjogúan élnek, múlnak. / Eltéríthetetlen a te egyszerű igazságod, ha van.”

Abban a világban, ahol tehát nemcsak a természet felé, de az embertársak felé is a közömbösség uralkodik, ahol „nem hal többé ember emberért”, ahol „minden érzés, eszme és gesztus / egybegyúrva lebeg a tó felett”, a különböző generációk között óhatatlanul meglévő szakadék is még tovább mélyül. A fiatalok uralta világban „már hiába csavarognak az 49 öregek, / nem találnak érintkezési felületet”, mégpedig azért nem, mert – olvashatjuk ki az ilyen téren is vészjósló verssorokból – a fiatalok a személyiség nélküli egyformaság csapdájában vergődnek. Az elgépiesedő világ ugyanis gépeket szül: „beletöröl mások mindennapjaiba / a nyugodt életekbe rondít [...] / másolva ismételt”, vagyis uniformizált, nemhogy az idősebbekre, de senkire tekintettel nem lévő, érzéketlen alakokat eredményez, „lemásolt tudatokat”, akiknek innentől kezdve a reprodukálása is csak hasonló, vagy egy ismétlődő és elmélyülő koncentrikus körben még inkább elgépiesedett lényeket eredményezhet.

Azért viszont – hívja fel erre is nagyon erőteljesen a figyelmet a kötet –, hogy a várandós nők mindennek köszönhetően önmagukban csak „felemás utánzatokat” növesztenek, mindenki felelős: a „terhes nő / arcát elvették a férfiak” verssor ismét egy nagyon súlyos, és súlyosan aktuális problémára: a férfi mellett álló majdnem meztelen nőalak-ábrázolással együtt a párkapcsolatokban fellelhető erőszakra, a #metoo-mozgalom jogosultságára is figyelmeztet. Hogy azután az ebből a kapcsolatból akár akarva, akár akaratlanul megszületett „felemás utánzat” kapcsán a kötet még egy nagyon is létező, szintén globális gondra is fókuszáljon: arra, hogy az illegális határátlépésnél hogyan válik egy esetleg nem kívánt csecsemő plusz teherré: „Élelemért merészkedik közel, / heteken át próbálják visszakergetni, / de már nincs hová, / úgylátszóan lerángatják róla gyermekét”.

Pedig ez a versbéli nő, ez a gyermekétől egy idegen ország határán megválni kénytelen anya, ahogy oly sokan manapság, csak élni, csak létezni szeretne valahol abban a világban, ahol a javak egyenlőtlen eloszlása – amely nyilván megint a természeti katasztrófákból is ered – szintén óriási csapás: „nem fogadott ajándék, / amit mástól erőszakkal vettek el” – utal erre a jelenségre ez az újabb két sor.

Ebben a leginkább szürke és matt színek övezte kötetben mindezzel szembesülve már nem is csodálkozunk, hogy lassan elhetetlen világunkról a költő azt a konzekvenciát vonja le, hogy ez már nem is a pokol. A pokol ugyanis „már nem jön el senkiért, / időszerűtlen, mint egy hangsor, / amit a legnagyobb megnevezésére használnak.” S ha a pokol bugyrain már túl vagyunk, a kötet egy végső, hangsúlyos sora: „ahol elkezdted, ott ér véget / de nem zárul le sehol” bizony értelmezhető – azon túl, hogy a kötet az A-val és Ω-val jelzett oldalakat bújva előre- és visszafelé is olvasható – az ember

apokalipszis felé rohanásának az egyre mélyebb koncentrikus körökben való, még jó párszor ismételt/ismétlődő jellegére, azaz arra, hogy az ember tényleg addig megy el az elembertelenedésben, magával rántva a tájat is, amíg hagyják neki. Főleg annak tudatában, hogy ebben a világban jobb
50 híján a teremtő is újrázni kényszerül, csakhogy egy idő után „nem lesz, aki segítsen, hogyha elakad, / tervezve a sosem volt csendbe belenevető arcokat”.

S hogy van-e ebből a körkörös apokalipsziszból kiút? Nos, a kötet rendkívül, ugyanakkor jogosan pesszimista hangvétele ellenére van néhány sor, amely a sehová se vezető újrázás alagútjának a lehetséges végét vázolja fel. Ez akkor jöhet el, „Ha az ismétелhetetlenek hazudott utánzat, / amit te csak énnek nevezel / visszavonja, mivé válni próbált”, illetve akkor, ha „az önkéntes vakok / olvasni kezdik a jeleket”. (*Alföld Alapítvány, Debrecen, 2020*)

